

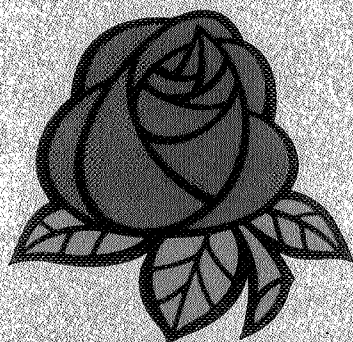
VALGMANIFEST

1987

SOSIAL- DEMOKRATI

FORDI VI
TRENGER
HVERANDRE

Arbeiderpartiet

Arbeiderpartiet

Velferd gir frihet	s. 1
Utfordringene framover	s. 1
Økonomi — omfordeling av ressurser	s. 2
Offentlig og privat	s. 3
Bedre fellesgoder	s. 3
Ny giv i lokalpolitikken	s. 4
God helse	s. 5
Aktive eldre	s. 6
Bolig for alle	s. 7
Trygge barn	s. 7
Valget 1987	s. 8

VELFERD GIR FRIHET

Arbeiderpartiet vil et samfunn med størst mulig frihet og trygghet for det enkelte menneske. Vi vil et samfunn som er rettferdig og demokratisk.

Frihet og velferd hører sammen. Velferdsgodene vi har tilgang til gjennom fellesskapet, er viktige for vår private velstand. Det merkes særlig når tilbudet ikke er godt nok. Når det ikke er ledig plass i barnehagen eller i sykehjemmet. Når det er ventetid på nødvendige operasjoner. Når veiene våre ikke blir måkt eller vedlikeholdt. Velferdsgodene er viktige for oss alle. Når tilbud vi har behov for ikke er tilgjengelige, begrenses vår frihet.

De nærmeste åra vil omorganisering av velferdssamfunnet være en hovedoppgave. Målet er å gjøre den mer rettferdig og demokratisk. Derfor skal de offentlige tjenestene og støtteordningene gjennomgås. Velferdssamfunnet skal tilpasses nye forutsetninger.

Arbeiderpartiet vil stake ut en ny kurs for velferdssamfunnet. Vi vil gå kritisk gjennom de velferdstiltak vi har, og bygge ut

nye fellesgoder. Offentlige budsjetter kan totalt sett ikke regne med stor vekst. Det kreves stor vilje til nytenkning, omfordeling og omorganisering. Den økonomiske politikken må sikre at retten til arbeid blir reell for alle. Utsatte grupper som blant annet de funksjonshemmede, må sikres spesielt.

Det siste tiåret er preget av store endringer. Livsmønsteret vårt er forandret radikalt gjennom kvinnes inntog i det lønnede arbeidslivet. Samfunnsendringer og endringer i livsmønster skaper nye behov for fellesgoder og andre måter å ordne dagliglivet på. Våre virkemidler for omfordeling har ikke tilpasset seg de nye behovene. Pengene er ikke alltid der oppgavene er.

Arbeiderpartiet vil tilgodese de førstegangsetablerende, barna, syke og eldre. For å gi plass til økt innsats for disse gruppene må vi omfordele ressurser. Velferdspolitikken i åra framover vil handle om å bruke penger annerledes og til nye formål.

UTFORDRINGENE FRAMOVER

Nye skiller skapes mellom de som har og de som ikke har tilgang til fellesgodene. Disse skillene må brytes ned. Utfordringene framover ligger i å gi alle grupper del i velferdssamfunnet. Barna må sikres plass i barnehage. De førstegangsetablerende må sikres reell mulighet til boligmarkedet. Fellesgodene må rettes inn mot brukernes behov. Åpningstidene må tilpasses dagens livsmønster. Sykehuskøene

må angripes effektivt og de eldre sikres en god alderdom.

Vi står også overfor andre viktige utfordringer. Retten til et trygt miljø kan bare sikres gjennom samarbeid på tvers av landegrenser og sektorgrenser i politikken. Handling for å løse miljøproblemene er en nødvendig forutsetning for å sikre velferdssamfunnets framtid.

ØKONOMI — OMFORDDELING AV RESSURSER

Norge er inne i en vanskelig økonomisk situasjon. Vi bruker mer enn vi produserer. De økonomiske problemene skal bekjempes. Et styrket næringsliv er nødvendig for å komme ut av krisen. Det må satses på forskning og utvikling. En sterk økonomi er avgjørende for å sikre fellesgodene. Skattesystemet må gjøres mer rettferdig. De som har mest, må betale mer skatt.

De siste åra har vist oss et stadig større gap mellom det vi har råd til hver for oss og det vi har tilgang til gjennom fellesgodene. Vårt private forbruk har steget sterkt. Ulikhetene mellom folks private velstand er også blitt større. Vi opplever offentlig fattigdom og mangel på penger til å løse viktige oppgaver. Vi får stadig flere og bedre biler, men dårligere framkommelighet og miljø.

Alt kan ikke løses på en gang. Mange viktige velferdstiltak ble etablert i en tid da Norge hadde langt færre ressurser enn i dag. Det var mulig på grunn av en klar prioritering.

Selv om de offentlige utgiftene er om lag 50 prosent av bruttonasjonalproduktet i Norge, bruker vi mindre enn de andre nordiske og mange europeiske land til rene fellesgoder som sykehus, skoler, veier og kultur. Offentlig sektor er en forutsetning ikke bare for velferd og trygghet, men også for økonomisk vekst. En sterk offentlig sektor er en viktig del av grunnlaget for et styrket næringsliv.

Næringsstøtte og overføringer til privatpersoner legger beslag på for stor del av

statens inntekter. Dette er ordninger som skal tjene viktige samfunns mål. Likevel må også de underlegges en kritisk gjennomgang med sikte på maksimal utnyttelse og rettferdig fordeling.

Mennesket selv og evnen til å skape noe sammen med andre er det viktigste av alle ressurser.

Det er viktig at forholdene blir lagt til rette for menneskelig utfoldelse i distriktene, slik at hovedtrekkene i bosettingsmønsteret kan opprettholdes. En aktiv distriktspolitikk skal derfor føres videre. Spesielt må ungdom og kvinner sikres utdanning, lønnet arbeid og gode service-tilbud. Bestående industri og næringsliv må fortsatt gis muligheter for videreutvikling og vekst.

Virkemidlene i distriktspolitikken må samordnes og effektiviseres med sikte på å oppnå en mer målrettet og rettferdig fordeling av velferdsgodene.

Midlene må gå til distrikter der behovene er størst, og ikke som støtte til enkelt-næringer i sentrale strøk. Kommunene og fylkeskommunene må få større ansvar for å utvikle et livskraftig næringsliv. Forskning, utvikling og utdanning må i større grad skje i distriktene.

Oppbygging av kompetansesentra er en nødvendig forutsetning for næringsutvikling i distriktene med basis i ny teknologi. Større vekt på tjenesteytende næringer, reiseliv og kulturtilbud vil utvikle miljøet og gi nye arbeidsplasser.

OFFENTLIG OG PRIVAT

Arbeiderpartiet vil at vi alle skal være med å forme samfunnet. Det offentlige skal ha hovedansvaret for at grunnleggende velferdsbehov blir dekket. Men ikke alle oppgaver må løses gjennom det offentlige. Oppgaver som en gang har vært offentlige, trenger ikke være det for alltid. På samme måte som heller ikke private oppgaver for alltid må løses privat. Valget mellom offentlig eller privat drift må gjøres ut fra den driftsform som best tjener brukernes interesser.

Arbeiderpartiets utgangspunkt er dette: Gjennom nye samarbeidsformer og lokale fellesskap, kan flere ressurser utløses. Oppgaver kan løses utenom offentlige budsjetter eller gjennom et samarbeid mellom offentlige og private krefter. Oppgavene innenfor nærmiljøene som

bedring av bomiljø, kultur, og fritidsaktiviteter kan løses gjennom ulike samarbeidsformer. Det må legges til rette for at borettslag, organisasjoner og foreldregrupper i ennå større grad deltar i slikt arbeid.

Samarbeid mellom kommunen, det lokale næringsliv og organisasjoner kan også gi nye muligheter f.eks. til utbygging og drift av idrettsanlegg. Samvirketiltak kan også løse oppgaver som utbygging av eldreboliger og barnehager. Et annet eksempel er drift av kabelselskaper for lokal-TV.

Nye samarbeidsformer betyr mobilisering av ubrukte krefter og ressurser i lokalmiljøet, organisasjonene og næringslivet til beste for våre samlede interesser.

BEDRE FELLESGODER

Brukerne skal stå i sentrum for alle offentlige tjenester. Offentlige tilbud er ikke noe mål i seg selv, men midler for å gi oss best mulige fellesgoder. Det beste svaret mot privatisering er derfor ikke forbud, men at offentlige tilbud fungerer godt.

Arbeidet med å forbedre offentlige tilbud skal fortsette. Tendenser til byråkrati i de offentlige tjenestene skal bekjempes. Regelverket må forenkles. Ressursene må i sterkere grad styres til de egentlige oppgavene. I kontakt med større etater føler mange en stor avstand til de beslutninger som fattes. Det er vanskelig å vite hvor man skal henvende seg for å få løst en sak. Alle kommuner og større kontorer

må ha informasjonsordninger slik at publikum får nødvendig hjelp. Språket i offentlige skjemaer og informasjonsskriv må forenkles slik at det blir lettere å forstå.

Arbeidsformene må forbedres og effektiviseres. Dette krever investeringer, blant annet i moderne datautstyr. Om ikke slike investeringer foretas, vil det offentliges tilbud sakke akterut i forhold til private. Effektivisering gjennom nye arbeidsformer og moderne utstyr vil frigjøre arbeidstid blant annet til bedre service og publikumsbehandling.

De ansatte må få økt ansvar for egen arbeidssituasjon. De har stor erfaring og

kunnskap som kan forbedre og effektivisere mange arbeidsoppgaver. Mer beslutningsmyndighet må delegeres til de ansatte som har direkte kontakt med publikum. Da kan flere avgjørelser fattes raskere og nærmere dem beslutningen angår. Det må satses sterkere på opplæring og lederutvikling i offentlig sektor.

Frihet betyr frihet til å velge. Offentlig sektor må i sterkere grad organiseres slik at den enkelte kan velge mellom likeverdige tilbud. Et eksempel på slik organisering er NRK's to radiokanaler. Helsesektoren har i liten grad konkurranse på grunn av organisasjonsformene og fordi tilbudet er for knapt. Framtidig organisering av helsevesenet må i større grad bygge på resultatorientering. Dette forutsetter også større beslutningsmyndighet til den enkelte virksomhet.

Tilgjengeligheten til offentlige og private tjenester må bedres. Tilbudene må være i rimelig nærhet til brukerne, og folk må kunne bruke dem den tida de har anled-

ning. Når både menn og kvinner er yrkesaktive, stilles nye krav til åpningstider. Åpningstidene, blant annet i varehandelen, er utvidet mange steder som følge av nye behov. Tilbudene innenfor det offentlige og private tjenestetilbudet må få utvidede åpningstider der det er behov. Dette må tilpasses både arbeidstakere og forbrukere og ta utgangspunkt i lokale forhold. Arbeidstakernes rettigheter må sikres gjennom lov- og avtaleverket i arbeidslivet. Økte driftstider betyr også effektivisering, fordi offentlige investeringer kan nyttes mer rasjonelt. Dette kan frigjøre ressurser til å løse flere oppgaver bedre.

Tilgjengelighet har ikke bare sammenheng med åpningstider, men også med nærhet til tjenestene. Desentralisering også innenfor kommunene kan føre tjenestene nærmere brukerne. Det er særlig aktuelt i større kommuner. I mindre, spredtbygde kommuner kan utvidet bruk av ambulerende tjenester være en løsning.

NY GIV I LOKALPOLITIKKEN

Lokalpolitikken må fornyes og levendegjøres. Et fungerende lokaldemokrati er avgjørende for kvaliteten i velferdssamfunnet. Det er her beslutninger om viktige velferdsgoder tas. Derfor er det alvorlig når det er vanskelig å rekruttere deltakere til folkevalgte verv i fylker og kommuner. Arbeiderpartiet vil arbeide for en bredere rekruttering til folkevalgte verv. Deltakelse i lokalpolitikken må kunne kombineres med jobb og ansvar for hjem og familie.

De folkevalgtes arbeidsvilkår må bedres. Retten til fri for deltakelse i folkevalgt

arbeid må lovfestes. Like viktig er endring av arbeidsformene og innholdet i lokalpolitikken. Spørsmålet om hvem som skal behandle hvilke saker i lokalpolitikken, må reises. Politikerne må ha reell styringsmulighet over hovedlinjene i lokalpolitikken. Delegering av mindre saker til administrasjon og utvalg kan gjøre beslutningene i kommunestyrene mer interessante. Dette kan også gi politikerne bedre mulighet til selv å reise politiske saker. Forsøkene med frikommuner, der kommunene har beslutningsrett i flere saker hvor staten i dag bestemmer, vil gi lokalpolitikken større innhold. Lokalpoliti-

kerne får da større muligheter til selvstendig helhetlig planlegging og til ansvar for

flere områder i politikken. Forsøkene med frikommuner må utvides til nye områder.

GOD HELSE

Et likt og rettferdig helsetilbud kan bare sikres gjennom den offentlige helsetjeneste. Det er fortsatt behov for sterk samfunnsstyring for å sikre helsetilbud i hele landet. Tilgjengeligheten til våre helsetjenester må være lik, uavhengig av bosted og den enkeltes økonomi. Tilgjengeligheten skal bedres gjennom økte bevilgninger og gjennom systematiske effektiviseringstiltak. Veksten i helsesektoren skal styrke kommunehelsetjenester, omsorgen for psykisk utviklingshemmede, barne- og ungdomsvernet og psykiatrien. Like nødvendig er det å bruke ressurser mer rasjonelt innenfor helsesektoren. Investeringene må utnyttes bedre. Arbeidsformene må effektiviseres. Det må komme et klarere regelverk om ansvar og oppgavefordeling mellom stat, fylke og kommune innen helse- og sosialomsorgen.

Det må utvikles nye organisasjons- og styringsmodeller i helsesektoren. Sykehusene må gis mulighet til fristilling og desentralisering slik at større ansvar tillegges det enkelte sykehus, for derigjennom å oppnå mer rasjonell drift. Dette vil gi mer effektiv drift slik at sykehuskøene kan reduseres og pasientene får et bedre tilbud. Investeringene i helsesektoren må utnyttes mer rasjonelt blant annet gjennom å utvide driftstiden for den polikliniske aktiviteten ved sykehusene.

Der en bedre og mer rasjonell drift oppnås, f.eks. gjennom større grad av poliklinisk behandling, må sykehusene selv få disponere merinntektene til nye helsetjenester.

Det er meningsløst at pasienter som står i kø til behandling, hever sykepengesom kan overstige behandlingskostnadene. Folk har rett til sykepenges, men får ikke alltid behandling når det trengs, fordi ressursene innenfor helsesektoren ikke er samordnet godt nok. Det må settes i gang forsøksprosjekter med sikte på at trygdemidler i større grad kan omdisponeres til nødvendige sykehustjenester. Da kan pasientene unngå lang ventetid og ressursene innrettes direkte mot pasientenes behov.

Pasientenes rettsvern må styrkes. Klageadgangen i forhold til helsetjenester må gjøres enklere sentralt og lokalt. Det må innføres en lov som sikrer pasientene erstatning ved behandlingsskader i helsevesenet uten at pasientene selv må bevise skyldspørsmålet.

Pleieyrkene i helsesektoren må prioriteres. Utdanningskapasiteten for helsepersonell må økes, og utdanningsmulighetene gjøres mer fleksible. Flere barnehageplasser, bedre arbeidstidsordninger, større medbestemmelsesrett og faglig stimulering er også nødvendige tiltak for å rekruttere nytt personell og mobilisere personer som ikke praktiserer i yrket.

Det må satses mer på lederopplæring innenfor helsesektoren sentralt og lokalt. Ledere innenfor alle yrkesgrupper skal delta sammen i opplæringsprogrammene. Dette betyr også mulighet til bedre samarbeid over profesjongrensene.

AKTIVE ELDRE

Eldre mennesker gir viktige bidrag i samfunnet. De utgjør en gruppe med stor erfaring og kunnskap. De har ulike behov. Mange er friske, arbeidsføre mennesker. Flere vil være friske lenger i tida framover. Andre vil ha behov for ulike hjelpetiltak.

Mange eldre har behov for lettelser i arbeidssituasjonen eller å gå ut av arbeidslivet før den ordinære pensjonsalderen. Men de eldre skal ikke presses ut av arbeidslivet. Det skal fortsatt være mulig å delta fullt ut i lønnet arbeid til fylte 70 år. Det må bli enklere å delta i arbeidslivet, blant annet på timebasis etter fylte 70 år.

Pensjonister som ønsker det, må få muligheten til å gjøre en samfunnsnyttig innsats. Slik aktiviteter kan organiseres i det enkelte lokalmiljø, blant annet i regi av organisasjoner og pensjonistforeninger. Arbeidet kan knyttes til de eldres interesser som besøkstjeneste og telefonkontakt, eller til oppgaver i nærmiljøene.

Gruppen av eldre over 80 år vil særlig øke. Flere vil ha behov for hjelp. Færre vil ha nær familie boende i nærheten av seg. Dette stiller større krav til omsorgstiltak fra samfunnets side.

De fleste eldre ønsker å bli boende hjemme lengst mulig. Også etter at behovet for hjelp og omsorg melder seg. Hjemmehjelp og andre hjelpeordninger for hjemmene må bygges ut. Kommunene må ansette flere hjemmehjelpere, og de

ulike hjelpeordningene må samordnes bedre. Tjenestene kan f.eks. organiseres fra samme kontor i kommunen.

Utformingen av de eldres boliger er avgjørende for hvor lenge de kan bo hjemme. Tekniske hjelpemidler, ominnredning og praktisk hjelp kan organiseres gjennom videre utbygging av hjelpemiddelsentraler i fylkene. En forsterket utbygging av funksjonelle boliger for eldre er en nødvendig oppgave. Boligkooperasjonen har en stor utfordring i slik utbygging. Nye samvirketiltak kan også organisere boliger tilpasset eldre menneskers behov. Spareordninger der flere går sammen og samarbeider med boligkooperasjonen eller kommunen, er eksempler på dette.

Utbyggingen av syke- og aldershjem skal fortsette. Men tida er inne for å utvikle nye og bedre institusjonstyper. Graden av omsorg innenfor institusjonene bør variere. For noen eldre er det tilstrekkelig å bo sammen i et fellesskap som har ulike hjelpeordninger knyttet til seg. Andre har behov for døgkontinuerlig pleie. I alle tilfelle må det satses mer på å fjerne «institusjonspreget» fra alders- og sykehjem. Mye kan oppnås ved å satse på små institusjoner i nærmiljøene. I størst mulig utstrekning skal eldre i institusjon få mulighet til å bo der de har tilhørighet. Det er et mål at alle kan tilbys enkeltrom med mulighet til å ha med egne møbler. Aktivitets- og servicetilbud skal være en naturlig del av omsorgsinstitusjonenes tilbud.

BOLIG FOR ALLE

Arbeiderpartiet vil omorganisere virkemidlene for en sosial boligpolitikk. Samfunnets virkemidler i boligpolitikken har ikke tilpasset seg den nye virkeligheten på boligmarkedet. Det har stadig blitt vanskeligere for unge som skal etablere seg for første gang, å skaffe seg bolig til en rimelig pris. Ungdom i pressområdene møter de største vanskelighetene.

De direkte statlige overføringene til boligsektoren i Norge er små i forhold til våre naboland. Om lag 2 1/2 milliard kroner overføres til bostøtte, rentestøtte og andre tilskudd i Husbanken. Gjennom adgangen til rentefradrag i skattesystemet skjer en langt større subsidiering av boliger. Gjennom dette systemet subsidieres de dyreste boligene og de høyest lønte mest.

Omfordeling av statens subsidiering av boliger er nødvendig. Subsidiene må rettes mer direkte inn mot boligsubsidiering og de som har størst behov, de første-gangsetablerende. Skattesystemet må endres og gjøres mer rettferdig.

Husbanken må i større grad tilby lån til det boligbehov unge har. Mer individuell behandling er nødvendig. Låneordnin-

gene må omfatte flere boligtyper og utgjøre en større del av det totale beløp som trengs for å skaffe seg bolig. Husbanken bør i enda sterkere grad rettes mot finansiering av den første bolig. Førstegangsetablerende skal sikres etableringslån.

Befolkningssammensetningen og livsmønsteret vårt stiller krav om flere boligtyper. Det må bygges flere mindre boliger, og boliger der man kan bo i kortere perioder. Leiemulighetene er de siste åra sterkt redusert, og mange leiekontrakter gir usikre leieforhold. Nye utleieboliger må opprettes gjennom boligkooperasjonen eller som stiftelser. Beboernes rettigheter må sikres gjennom trygge leiekontrakter. Finansieringen av slike utleieboliger må gi beboerne boligsubsidier tilsvarende ordninger som gjelder for andre eieformer, slik at prisene kan holdes på et nivå beboerne kan betale.

Forbrukernes rettigheter må styrkes i boligomsetningen. Uavhengig av eieform gjennom borettslag eller selveid bolig, skal en ha krav på å få det produkt en var forespeilet ved kjøpet.

TRYGGE BARN

Arbeiderpartiet vil gjenreise en offensiv barnehageutbygging. Både staten og kommunene må satse flere ressurser til barnehageutbygging og drift. Likevel vil det ta tid før behovet for barnehageplasser kan dekkes. Derfor vil Arbeiderpartiet legge til rette for at flere og nye ressurser kan mobiliseres til barnehageutbygging.

Utbygging av barnehager er det offentliges ansvar. Kommunene skal ha utbyggingsplaner for barnehager. Kommunene skal også ha ansvaret for å samordne planer for barnehager utover de kommunale. I dag er de fleste barnehager i offentlig drift eller i privat drift, men hovedsaklig med offentlige driftsmidler.

Framover må det i tillegg til det offentliges økte satsing, forsøkes nye driftsformer for å få fortgang i utbyggingen. Foreldregrupper kan gå sammen om å starte og drive barnehage. Bedrifter og boligkooperasjonen kan også bidra med ressurser. Bedrifter kan delta i barnehageutbygging for å sikre arbeidstakerne barnehageplasser til barna sine. Boligkooperasjonen kan satse på barnehager når nye boligfelt planlegges.

Arbeiderpartiet går mot kommersielt drevne barnehager som kan bety et oppdelt barnehagetilbud, avhengig av den enkeltes økonomi. Det må utarbeides et nytt regelverk for barnehager som mottar offentlig støtte. Satsene for foreldrebetaling i barnehager som mottar offentlig støtte, må underlegges folkevalgt kontroll. En viss andel av plassene i priavte barnehager som får offentlig støtte, skal fordeles gjennom den offentlige køen. Kravene til driften må i sterkere grad knyttes til det pedagogiske opplegget. Barnas behov for barnehageplass skal være retningsgivende ved opptak. Det må fortsatt stilles tekniske krav til barnehageutbyggingen, men kravene må forenkles og i større grad kunne avgjøres lokalt. Rekrutteringen av kvalifisert personell til barnehagene, må bedres i tråd med den nye offensiven.

Skolens organisering må endres og skole-

dagen etter hvert utvides. Omsorgstilbudet til småskolebarna er ikke godt nok. Med få skoletimer pr. dag kommer mange barn hjem mens foreldrene ennå er på jobb. Fritidshjemmene som skulle være et tilbud til barn før og etter skoletid, omfatter bare 2 prosent av skolebarna.

En utvidet skoledag vil gi rom for nytt innhold og mer spennende arbeidsformer. Aktiviteter fra fritidshjem og skole kan kobles i den nye skoledagen. Kunnskap knyttet til lokalmiljø og arbeidsliv kan få større plass i undervisningen. Arbeid med lekser kan legges til skolen. Det vil gi større likhet mellom elevene. Alle vil ha de samme muligheter for hjelp og støtte. Aktivitet i trygge omgivelser er en målsetting vi kan oppnå i en utvidet skoledag. Organiseringen av den nye skoledagen må følges opp av en styrket utdanning av kvalifisert personell.

Trygge barn forutsetter trygge foreldre. Barnefamilienes situasjon må bedres. Aleneforeldrene har sakkett akterut i forhold til velferdsutviklingen for øvrig. Det må tas et løft for denne gruppen. Det må satses på bedre boligfinansiering, muligheter for kombinasjon av arbeid og trygd og barna må gis reell mulighet til samvær med begge foreldrene. Aleneforeldrene må i større grad tilbys avlastning og støtte.

VALGET 1987

Dette valgmanifestet danner sammen med DNA's arbeidsprogram grunnlaget for det viktige arbeidet med å styrke velferdssamfunnet framover. Det er retningsgivende for Arbeiderpartiets politikk i kommune-styrer og fylkesting. Framtida stiller krav til ny organisering av fellesgodene. Nye

fellesløsninger vil utvide den enkeltes frihet.

Omorganisering og utvikling av velferdssamfunnet vil gi oss bedre fellesgoder, større trygghet og mer frihet.